



ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Շ Ա Բ Ա Թ Ե Ի Կ Ի Ի Ր Ա Կ Է

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ո Յ Ի Ա Ն Զ Ա Ր Ր Ո Յ Մ Է Զ

(Շար. տես Բազմավեպ 1925, էջ 198)

Բ. ԿԻԻՐԱԿԷՆ՝ — Պէտք է նկատենք՝ որ Փրկչին խօսքերը՝ սինէական պատգամին «հանգստեան» գէմ չէին, այլ քաղ-դէհրէական օրուան, զոր նոյն պատգամատուն՝ իջած յերկիր, կարող էր մեղմել և լուծել իսկ՝ առանց հակասելու ինքն իրեն, ու հանգիստը փոխադրել ուրիշ օր, ինչպէս յեղաշրջեց ամբողջ հին օրէնքն ալ։ Այդ փոխադրութեամբ չէր եղծանք իւր տուած պատուիրանը. այլ հաստատուն կը բռնէր անոր հոգին, փոխելով միայն յարմարական մասը, օրը՝ որ մարդկային էր, իւրմէ պարզապէս թոյլ տրուած, և սերտ կապ մը չունէր հոգեդէ հետ։ «Շարաթը մարդուն համար եղաւ», ըսաւ ինքն իսկ վերեւ. որով-մարդը կրնար իւր հանգիստը տեղափոխել ալ՝ երբ իւր ջահն այդպէս պահանջէր, այն իրաւամբ՝ որով Հրեայն ազատօրէն կապած էր զայն շարաթուն

հետ։ Այս փրկչական տրամաբանութեամբ է՝ որ ճրիստոնեայ Եկեղեցւոյ մէջ միաշարաթը կը յաջորդէ շարաթուն, յոգուտ Աստուծոյ նոր ժողովրդեան (Ա. Պետ. Բ. 9-10), որոյ պահանջները տարբեր էին բոլորովին քան հին ժողովրդեանը, որ մեթեց ընդունել զՄեսիայն (Յհ. Ա. 11), և իւր տունը դատապարտուեցաւ աւերակ դառնալու (Մատթ. ԻԳ, 28)։ Անոր «օրէնքն ապագայ քարիքներու ստուերը միայն ունէր» (Եբր. Ժ, 1), և շարաթն ալ, որ նոյն ստուերական օրէնքի մասն էր, իրաւունք չունէր ապրելու ստոյգ բարեաց հետ՝ զօր բերաւ Յիսուս։

1. Փրկչին յիշեալ պատասխաններն առ Հրեայն՝ կը զգացնեն արդէն անոր դիտաւորութիւնը՝ զլիտովին փոխադրելու հանգիստը, զոր իրապէս ալ կը կատարէ յետոյ իւր տնօրինական գործերով։ Իւր

հրաշափառ յարութիւնը, իւր յաղթանակը՝ մեղաց ծնունդ մահուան զէմ, որոյ վրայ իսկ հաստատուած է ըրիստոնէական հաւատքը (Ա. Կորնթ. ԺԵ, 17), կը կապէ միաշարքին հետ (Մատթ. ԻԷ, 1 ևն)։ Նոյն օրը կը յայտնուի իւղարեք կանանց (անդ՝ 9), իմամուտ գնացողներուն (Ղուկ. ԻԻ, 18), և ժողովիս մետասանից (անդ՝ 33, 36. ԹՃ. Ի, 19)։ Յետոյ աներեւոյթ կը փնտրէ մինչև յաջորդ միաշարքաթը, ուր զարձեալ կ'երեւի երկոտասանից (ԹՃ. Ի, 26), այսպէս երկրորդ անգամ մեծարելով իւր յարութեան օրը։ Վերստին ալ անոր հետ կը զօգէ խոստացեալ վրայ (Գործք Առ. Բ, 1), որ ըրիստոնէութեան հաստատութեան հանդիսական ու պաշտօնական օրը և առաքելական քարոզութեան սկիզբնաւորութիւնը կը լինի։

Այս մեծամեծ միօրինակ հանդիպումները միաշարքին հետ՝ հասարակ գիւպուածի արդիւնը չենք կարող կարծել։ Դիւպուածը, հետեւանք մարդկային անհեռատեսութեան, մասն չունէր Յիսուսի գործոց մէջ, որ ամենայն ինչ աստուածային կանխագիտութեամբ և իմաստութեամբ կը տընօրինէր. և կասկած չեն թողուր անոր զիտաւորութեանը՝ նոյն նուիրական օրը սրբելու փոխանակ հէկական աւանդական շարքաթուն՝ զոր սահմանած էր լուծել, իւր հաստատած նոր ուխտին (Մատթ. ԻԶ, 28. Եբր. ԹԻ, 15) նոր շարքաթ մ'ալ տալով։

2. Իւր յայտնի կամքն ու հրամանը կը տեսնենք մեք նոյն միաշարքաթուն պահպանութեանը մէջ նաև իւր աշակերտաց կողմանէ, որոնք ինչ որ ըրին Եկեղեցւոյ համար, աստուածային վարդապետէն սովորեցան (Գործք, Ա, 3)։ Եւ շատ կանուխ՝ անոր յարութենէն քիչ յետոյ արդէն կը սկսին անոնք նոյն օրն իսկ խմբել իրենց ըրիստոնէական ժողովները։ Յարութեան ութերորդ օրը, կ'ըսէ աւետարանիչը, «զարձեալ ներսն էին աշակերտները» (ԹՃ. Ի, 26)։ Գարձեալ. ուրեմն ամէն օր յարատեւ տան մէջ չէին փակուած. վասն զի լուր օրեր ուրիշ գործերով ալ կը զբա-

ղէին, ինչպէս ձկնորսութեամբ (նոյն՝ ԻԱ, 3) և այլն։ Նմանապէս Յիսուս անոնց խոստացած էր ս. Հոգւոյն առաքումը, բայց օրը չէր նշանակած (Գործք, Ա, 4-5). իսկ առաքելը իմասն օրն ինքնաթերաբար կը հաւաքուին վերստին. «էին ամէնքը միամար. այնպէս որ Հոգին կ'իջնէ անոնց վրայ «յանկարծակի» (անդ՝ Բ, 1-2), և իրենք այն օրը չէին սպասեր անոր։ Քրիստոնէական անդրանիկ ժողովներն են աւոնք՝ որ կը սկսին, և իրենց որոշ ձևն ալ ունին, որ կը կայանայ՝ «առաքելոց վարդապետութեան ու հաղորդակցութեան», և հացը բեկանելու (որ է տէրունական խորհուրդը) և աղօթից» մէջ (անդ՝ 42)։

3. Եկեղեցւոյ տակաւ կ'առճանայ, և առաքելը հետ զհետէ կը ցրուին քարոզութեան, իրենց հետ տանելով նաև ըրիստոնէական նոր հանգիստը։ Այսպէս կը կարդացնէ՝ որ Պօղոս շըջնելով՝ Տրովպագ կը հասնի ուղեկցացը հետ, և հոն կը սպասեն «եօթն օր», և աննշմար կը թողուն շարքաթը, մինչև կը հասնի ըրիստոնէական ժողովման օրը, ուր տեղւոյն հաւատացեալը կը հաւաքուին միասին։ «Եւ միաշարքի օրը մինչդեռ ժողուած էինք հացը բեկանելու, — կը զրէ Ղուկաս, — Պօղոս կը խօսեր անոնց հետ, որովհետև վաղը պիտի երթար, և խօսքն երկարեց մինչև կէս գիշեր» (Գործք, Ի, 7)։ Հոս կը դիտենք՝ որ Պօղոսի մեկնումը միաշարքաթի գումարման պատճառ չէ, այլ անոր խօսելուն. ասոր հակառակ մեկնուածինը՝ շարադրութեան կարգը փոխել և իմաստը բռնագործել է։ «Միաշարքաթին օրը մինչդեռ ժողուած էինք հացը բեկանելու», տիրող սովորութիւնն է, նոր հանգստեան օրն է. իսկ «Պօղոս կը խօսէր անոնց հետ, որովհետև վաղը պիտի երթար», կը նշանակէ՝ թէ մեկնելու պարագային յարմար և երկար խօսքեր կ'ընէր ու պատմէրնէր կու տար հաւատարեցից, ոչ թէ ժողովը մեկնելուն համար էր։

4. Նոյն առաքելը կորնթացւոց զբաժին մէջ կը զգացնէ՝ թէ անոնց ալ ժողովի

օրը միաշարքան էր, և այդ առթիւ դրամական նպաստներ ևս կը հաւաքէին յօգուտ կարօտեւորաց. « Ամէն միաշարքաններուն, Կ'ըսէ, ձեզմէ իւրաքանչիւրը թող իւր մօտ հաւաքէ ինչ որ կը յաջողի », որպէս զի յետոյ առաքելոյն յանձնէին (Ա կ'ընթ. ԺԶ, 2-3): Արդարեւ այդ հանգանակութիւնը հաստատացելոց գումարման օրը միայն կարելի էր կատարել դիւրագոյն և արդիւնաւոր կերպով. անոր համար քրիստոնէսայք ու Պօղոս զայն նոյն օրուան հետ կը կապեն: Իսկ եթէ հանգանակութեան « միաշարքանները » աշխատութեան օրեր լինէին, աւելորդ ու ֆլեստակար էր կապել զայն անոնց միոյն հետ: Հետևաբար այդ « միաշարքանները » քրիստոնէական հաս. գրաստեան սահմանուած ու մեծարուած օրերն էին: Եւ զայս կը հաստատէ նոյն սովորութեան շարունակութիւնն ալ, որուն Բ դարու կիսուն կը վկայէ ս. Յուստինոս՝ թէ նոյն միաշարքաթի ժողովին մէջ, — որոյ պահպանութեան մասին աւելի վար պիտի խօսինք, — « հարուստներն եթէ կ'ուզէն, իւրաքանչիւրն իւր յօժարութեան համեմատ ունեցածէն կու տայ », զոր զըլխաւորը կը հաւաքէ և կը բաշխէ կարօտելոց (Չատագով. Ա):

5. Պօղոս գրելով Կողոսացւոց, Կ'իմացնէ՝ թէ անոնք ևս հին շարաթը թողած էին, և այս պատճառաւ կը բամբասուէին Հրէիցմէ. որոց և շարաթին դէմ կը ճաշկատի առաքեալն ալ, ըսելով. « Այսուհետեւ քոզ ոչ որ դատե՞ զձեզ՝ ուսելով կամ խմելով, կամ տօնելու կողմանէ, կամ ամսամտերով կամ շաբաթներով, ու մարդ ապագայից ստուերներն են, իսկ մարմինը՝ Գլխատու » (Կողոս. Բ, 16): Յիշեալ բամբասողները բնականապէս նոյն տեղւոյն քրիստոնէից մերձաւոր Հրեայք էին, որոնք իրենց շաբաթը կը պահէին առանց զոհիւր կամ ծէսբուր, այլ քրիստոնէից պէս, բաց ի բնկման տէրունական հացին, ինչպէս տեսանք վերեւ Հեռաբար բամբասուածը՝ քրիստոնէից կողմանէ շաբաթին պարզումը չէր, որ հաւասար էր հրէականին, այլ անոր զան-

ցառութիւնն իսկ ու փոխանակութիւնը միաշարքաթին հետ: Եւ Պօղոս ստուեր կը համարէ քրիստոնէական լուսոյն առջեւ շաբաթ ինքնին, և ոչ թէ անոր հրէական ծիսակատարութիւնը՝ որ չկային, կամ անոնց ժողովները՝ որ քրիստոնէական ժողովոց տարբերէն կը կազմուէին: Առաքեալը գիտէր՝ երբ ուզէր՝ « ստուեր ապագայ բարեաց » կոչել « օրէնք » և անոր սահմանած « պատարագներն ու զոհերը », չխառնելով զանոնք մատուցանելի օրերուն հետ, և այնպէս պայքարիլ անոնց դէմ (Եբր. Ժ, 1-14): Հոս ալ եթէ նպատակն էր զոհերը կամ ծէսերը մերժել՝ շաբաթ օրը պահելով, պէտք էր յիշել մերժելի մասը (զոհերն են), ոչ թէ զայս լուել ու պահել մասը (շաբաթն) անարգել: Եւ կը կրկնեմ՝ թէ Եբրուագեմէն դուրս չկային զոհեր կամ ծէսեր, և Պօղոս չէր կարող անոնց դէմ խօսիլ, այլ Եբրուագեմացոց, Տրովադացւոց, Կորնթացւոց ու բոլոր քրիստոնէից անարեւել և Հրէից պահանջած շաբաթուն դէմ:

6. Առաքելոց Գործոց մէջ կը յիշուին զանազան շաբաթօրեայ ժողովներ. երեք Անտիոքի մէջ (ԺԳ, 14, 42, 44), մին ի Կողովնիա (ԺԳ, 13), երեք ի Թեսալոնիկէ (ԺԷ, 2), և քանի մ'ալ Կորնթ. Ռոսի մէջ (ԺԸ, 4), որոնք բոլորը հրէական էին, առանց մասնակցութեան քրիստոնէից, և բնկման հացի, զոր սեպհական տեսանք քրիստոնէական ժողովներու Անոնց մէջ կը մտնէ Պօղոս ևս՝ աւետարանը ցարդելու նպատակով, և ամենուն մէջ հոգիներ ալ կը շահի ի Փրիստոս: Ստիպուած է այդ օրերուն մօտենալ Հրէից, վասն զի ուրիշ օրեր չէր կարող տեսնել զանոնք և հասնիլ իւր առաքելական նպատակին: — Ընդ հակառակն ամբողջ նոր կտակարանին մէջ չկայ յիշուած քրիստոնէական ժողով մը՝ որ կատարուած լինի շաբաթ օր: Որով կասկած չկայ՝ թէ շաբաթի պահպանութիւնն արմատախիլ եղած էր Աւետարանի ծագման հետ ու բոլոր քրիստոնէութեան միջէն, և տիրապետած միաշարաթը:

7. Յովհաննու Յայտնութեանը մէջ կը կարդանք՝ թէ իւր տեսիլը կը հանդիպի «կիրակի օրը» (Ա, 10)։ Յունարէն է կիրակիեմ, և կը նշանակէ տէրունական։ Աւորով չի նկատուիր մէջ, զոր Եթովպացիները հիշուցնելու համար, այդ բառը զոյգութիւն չունի։ քրիստոնէութիւնը նախ ընծայեց զայն Տիրովը նուիրուած օրուան, ինչպէս կը նշանակէ բառը. և Տէր ըսելով՝ սովորաբար զՅիսուս կ'իմանային առաքեալը, ինչպէս կ'երեւի Նոր կտակարանի ամէն էջի մէջ։ Արդ՝ այդ կիրակիեմ, Յիսուսի սեպհական այդ օրը՝ անոր յարութեան ու փառաց օրն էր, որ այդ անուամբ կոչուած է մարդով քրիստոնէական հին մատենագրութեան մէջ, սկսեալ առաքեալներէն, ինչպէս հոգի, և Նոյն Յովհաննու աշակերտ ու Զմիւռնիոյ եպիսկոպոս ս. Իգնատիոսէ, որ առ Մագնեսիացիս թղթին մէջ կը հաստատէ նոյն կոչումն ու նոյն օրուան սուրբ պահուիլը բոլորէն, սկսելով քրիստոնէայ չրեայներէն, որոնք առ մովսիսական օրէնս ունեցած նախանձայն զութեամբ հանդերձ (Գործք, ԻԱ, 20) ընդունած էին կիրակէն։ «Արդ եթէ առնէք, կ'ըսէ Իգնատիոս, որ նախ շրջեցան հին զործերու մէջ (այսինքն հրէական օրինաց), և եկան այս ուրախութեան (որ է քրիստոնէութիւնը), այլ ևս չեն պահեր չարաբը, այլ կիրակի օրը՝ սուրբ և առաջին, ուր ծագեցաւ մեզ կեանքը՝ մեր տիրոջ Յիսուսի Գրիստոսի մահուամբ», պէտք չէ, կը յարէ. որ դուք՝ նորադարձ հեթանոսներդ՝ հրէական սովորութեանց հետեւիք (զ. Գ, էջ 58)։ Այսպէս ուրեմն շարաքն այլ ևս Տիրով օրը չէ, այլ միաշարաքն է, հաստատուած Յիսուսէ, պահուած և աւանդուած առաքեալներէն, ու վկայուած ասոնց աշակերտներէն։

8. Ս. Իգնատիոսէ քիչ վերջ՝ վերոյ յիշեալ ս. Յուստինոս վկայն՝ իւր ջատաջովականին մէջ, զոր Բ զարու կիսուն գրեց Անտոնինոս Պիոս կայսեր, կը հաստատէ նոյնպէս կիրակիի պահպանութեան ընդհանրացումը։ «Այն օրը, կ'ըսէ, որ արեգական կ'ըսուի» հոռովական լիզուով,

որ է միաշարաքն, քրիստոնեայք «բոլորը միասին կը հաւաքուին քաղաքաց և ագարակաց մէջ, և կը կարդացուին առաքելոց յիշատակարանք կամ մարգարէից գրքերը մինչև ուր պատշաճ է»։ յիսոյ զխաւորը խրատ կը խօսի, որոյ աւարտելուն «առնէքս կանգնած կ'աղօթենք»։ այս ալ վերջանալուն՝ «կը մատուցուի հաց և գինի և ջուր», որուն կը հաղորդուին բոլորը։ «Իսկ արեգական օրն անոր համար կը ժողովինք, որովհետեւ առաջին օրն է՝ յորում Աստուած յեղաշրջեց խաւարն ու նիւթը, ստեղծելու համար աշխարհը. — և հոս կը զննէ նպաստի հաւաքումը. — որովհետեւ մեր փրկիչը Յիսուս Քրիստոս նոյն օրը յարեալ մեռելներէն» (Ջատագ. Ա)։ Այս է ուրեմն առաքելոց յաշորդող քրիստոնէից սրբած միակ օրն ալ։

9. Յիսուս եթէ իւր քարոզութեան շրջանին մէջ կողմէն դուս կը բանար շաբաթէն ի կիրակէ անցնելու, միւս կողմէն նոյն գործով կը բարեփոխէր հանգստեան պահպանութեան կերպն ալ, մեղմելով առնոր հրէական խստութիւնը։ Այսպէս թոյլ տուաւ՝ որ իւր աշակերտք հանգստեան օրը կարենային կերակուր պատրաստել, օրինակի համար հասկ քաղելով դաշտէն ու շփելով, կամ ուրիշ գիւրի միջոցներով։ Վասն զի «շարքը մարդուն համար եղաւ, ըսաւ, և ոչ թէ մարդը շարաքնի համար»։ որով մարդուն սնունդը և ուրիշ առօրեայ անհրաժեշտ պէտքերը հոգալու արգելք պէտք չէր լինել շարաքն կամ կիրակէն։ — Թոյլատրեց ևս՝ որ իւր հետևողները կարենային բարեգործութեան համար ալ մասամբ լուծել հանգիստը. այս սկզբամբ հրամայեց անդամալուծին՝ վերցնել տանի մահճը, և առաքեալք ու քրիստոնեայք ժողովներու մէջ նպաստ կը հաւաքեն կարօտելոց համար։ Անոնց՝ որ կը զայթակէին այս ազատութեանց դէմ, պատասխանեց Փրկիչն՝ Ովսէի խօսքով. «Փնայեցէ սովրեցէք, ինչ է՝ Ողորմութիւն կ'ուզեմ և ոչ զոհ» (Մատթ. Թ, 13). զգացը ներով՝ թէ հանգստեան օրուան մէջ աւելի հաճելի էին իրենց օղորմութեան գործերը,

քան հրէական արձանային և անպտուղ անշարժութիւնը: — Եւ վերջապէս առաւ քելոց և յաջորդաց օրինակէն ու վկայու: Թիւններէն կ'ուսանինք՝ որ կիրակէի պահ- պանութեան մասն էին աստուածապաշտա- կան ժողովները, հացի բեկմամբ կամ պա- տարազով հանդերձ, որոց պարտաւոր էին մասնակցիլ բոլոր հաւատացեալը, ինչպէս այժմ կ'ընեն տակաւին ճշմարիտ աս- տուածապաշտները:

10. Եթէ քրիստոնէութեան խանձարոց մէջ նորադարձ հրէութիւնն ու հեթանոս- ները կը միաբանին խոնարհելու Յիսուսի և՛ առաքելոց սահմանադրութեան առջեւ, և հաւատարմութեամբ կը փոխեն շարաթը կիրակէի, սակայն անանդամու նորադարձ Հրեայներէն, որոց դէմ կը պայքարէին առաքեալը (Գործք, ԺԵ), և մանաւանդ Պողոս իւր բոլոր Թղթիւրուն մէջ, կ'երևի թէ ոմանք հին շարաթուն հետ փարած մնացին և կամ կրկին դարձան անոր. որով Լաւողիկեայ ժողովը՝ իբր 360ին՝ կը աւտոգուէր կոռուի անոնց դէմ, գրեթէ՛ յայ- պէս. «Քրիստոնեայք պէտք չեն հրէանալ և անգործ մնալ շարաթ օրը, այլ աշխա- տելու են այդ օրը. թող պատուեն Տիրոջ օրը (կիրակէն), և ըստ կարի հեռի մասն՝ իբրև քրիստոնեայ՝ աշխատելէ այն օրը, եթէ կը յամարին հրէանալ, թող նզովեալ լինին յանուն Քրիստոսի» (կանոն 29):

Այսպէս այդ ժողովին համար, որ քրիս- տոնէութեան նոյն շրջանի համոզումը կը ներկայացնէ, շատ տրամաբանօրէն հրէու- թեան դատնալ էր շարաթի պահպանու- թիւնը. այսինքն է չճանչնալ Յիսուսի աստուածային հեղինակութիւնը նոյն օ- րուան վրայ, զոր ինքն իսկ վկայեց թէ ունէր, և որով փոխանակ շարաթուն՝ նուիրագործեց միաշարաթը, իւր յարու- թեան փառաւոր օրը, զոր իր օրը (կիրա- կէ) անուանեց, և զոր չհանչնալը՝ մեղսել էր Յիսուսի փառքն իսկ: Որով ժողովն այդպիսիները, իբրև Քրիստոսի հակառա- կորդներ, կ'ենթարկէ անոր նզովին: Այ- նուհետև շարաթապահներ չեն տեսնուիր պատմութեան մէջ, մինչև որ ԺԷ դարու

ի կիսուն անգղիացի մկրտչականը Ֆր- Բամֆիդ, անցնելով մէկ սխալէն միւսին, ինչ որ սովորական է նորածն վարդա- պետութեանց հետեողներու, ելաւ հիմնեց արդի շարաթապահութիւնը, զոր ինչպէս Պողոսի, Իգնատիոսի, Լաւողիկեայ ժողո- վոյն և համայն նախնական Եկեղեցւոյ, մեզ համար ալ բնականապէս դժուարին է հաշտեցնել Աւետարանի և քրիստոնէու- թեան հետ:

Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԶԵՌԱԳԻՐԲ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՅԹԻՆ

(Շար. տես Բազմավէպ, 1925 էջ 167)

ԻՆԵ.

ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ ԱՄԻՐՏՈՒՎԱԹԻ

Ուրիշ ձեռագիր մը սա Ամիրտովաթի Անդրոսաց Անպետին, որուն մի քանի օրի- նակները ծանօթացուցի արդէն:

Ներկայ ձեռագիրս որ կը կրէ 238 թուահամարը, համեմատաբար հին ժամա- նակի ընդօրինակութիւն մը չէ, բայց զրեթէ ամբողջական է: Սկիզբը կը կարդանք՝ թէ է՝

«ՊԱՐԳԵՒԻ ԵՒ ՅԵՇԱՏԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՊԷՏԱՆ ՊԷՑԻ ՅԱՄԻ 1867»

այն նշանաւոր Հայ բժիշկին, որ Եգիպ- տական ոստանին մէջ մեծ անուն ունէր և էջ. Պոլսոյ մէջ ալ երեւելի էր, և որոյ մանրամասն կենսագրութիւնը հրատարա- կած եմ ժամանակին: («Հանդէս Ամսօրեայ» վիէննա 1896 փետրուար և 1909 Յու- նիս),

*

Ձեռագիրս լաւ պահուած ու լաւ կազ- մով հատոր մ'է միջակ, ունի 16 հարիւ- րորդամեղ մեծութիւն, 11 հարիւրորդա-